

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 57-58 (2021)

Ε, όχι και συνέδριο για τον Κωλέττη!

Παναγιώτης Μπούρας

doi: [10.12681/prch.36546](https://doi.org/10.12681/prch.36546)

Copyright © 2024, Παναγιώτης Μπούρας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μπούρας Π. (2024). Ε, όχι και συνέδριο για τον Κωλέττη!. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, 331–340.
<https://doi.org/10.12681/prch.36546>

Παναγιώτης Χρ. ΜΠΟΥΡΑΣ*

Ε, όχι και συνέδριο για τον Κωλέττη!

Πληροφορήθηκα εσχάτως με έκπληξη αλλά και με θλίψη ότι ο Δήμος Πρέβεζας ενέκρινε αίτημα των Συρρακιωτών της πόλης μας για διοργάνωση Συνεδρίου με αντικείμενο τον Ιωάννη Κωλέττη, στο πλαίσιο των 200 χρόνων από την Εθνική Παλιγγενεσία. Και η αντίδρασή μου ήταν άμεση: «Ε, όχι και συνέδριο για τον Κωλέττη!» Γιατί άραγε; Ας απαντήσω με τον χαρακτηρισμό, για τον Κωλέττη, του Θεόδωρου Παναγόπουλου, συγγραφέα του βιβλίου *Τα Ψιλά Γράμματα της Ιστορίας*: «Το συνώνυμο του δολοπλόκου. Αυτός έπρεπε να αποκαλείται Σατανάς... Κυνικός και αδίστακτος, φαινόμενο αμοραλισμού, που κηλίδωσε τον ξεσηκωμό του '21»!¹ Και επειδή μπορεί να υποκρύπτεται υποκειμενισμός σ' έναν Έλληνα συγγραφέα, ας μνημονευθεί και ένας άλλος χαρακτηρισμός από έναν ξένο ομότεχνό του: «Ήταν πανούργος και ιδιοτελής. Κατείχε την τέχνη να προσαρμόζεται σε όλες τις καταστάσεις και να επιπλέει!»² Το αν τα πράγματα έχουν έτσι, θα κρίνετε απ' τις παραπομπές μου στη σχετική βιβλιογραφία.

Και, βέβαια, είναι κατανοητό, οι απανταχού Συρρακιώτες να αισθάνονται υπερηφάνεια για τον Κωλέττη κι ας γνωρίζουν όσο γνωρίζουν «τον βίο και την πολιτεία του», γιατί δεν είναι μικρό πράγμα ο πρώτος κοινοβουλευτικός πρωθυπουργός της Ελλάδας να έχει γεννηθεί στο Συρράκο. Είναι, επίσης, κατανοητό, όταν θέλουμε να δικαιολογήσουμε φίλιους πολιτικούς που έχουν «ξεπεράσει τα όρια», να ισχυριζόμαστε ότι «όλοι οι πολιτικοί κάνουν τέτοια», μια και αρκετοί όντως πολιτικοί κάνουν τέτοια. Γι' αυτό, μάλιστα, και δεν αντέδρασαν (απ' όσους, φυσικά, θα αντιδρούσαν) στην τοποθέτηση της προτομής του Κωλέττη στον ανοιχτό χώρο του Μουσείου Συρρακιωτών στην πόλη μας. Να βλέπουμε, δηλαδή, την προτομή του Κωλέττη και να σκεφτόμαστε «κακώς στήθηκε αυτή εδώ, αλλά τι να κάνουμε, τώρα, για χάρη των συμπατριωτών μας και όποιων φίλων Συρρακιωτών, ας το ανεχτούμε, αφού αρκετοί πολιτικοί σέρνουν πολλά στην πλάτη τους. Κι ας ξεπέρασε ο Κωλέττης και αυτά τα όρια των ορίων!»

Αλλά το συνέδριο είναι άλλη εντελώς υπόθεση. Αναλύονται όλες οι πτυχές του έργου εκείνου στον οποίο αφιερώνεται. Τι θα γίνει, λοιπόν, στην περίπτωση διοργάνωσης συνεδρίου για τον Κωλέττη; Θα πλαστογραφηθεί η Ιστορία; Θα

---

* Φιλολόγος, διδάκτορας φιλοσοφίας, συγγραφέας.

¹ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ 2000, 145.

² SCHREBIAN 1825, 82.

αποσιωπηθούν σημαντικά ιστορικά γεγονότα; Θα υπάρξουν επιστήμονες που θα συμπράξουν σ' αυτό το «ανοσιούργημα»; Από το ένα έως το άλλο άκρο της συνεδριακής αίθουσας θα διαχέεται ένα ψεύδος που θα καταπνίγει όσους γνωρίζουν, ενώ ταυτόχρονα θα τρίζουν τα κόκκαλα του Κολοκοτρώνη, του Ανδρούτσου, της Μαυρογένους και όσων άλλων κατέτρεξε ο Κωλέττης μέχρι θανάτου τις περισσότερες φορές, μόνο και μόνο γιατί φοβόταν μήπως του πάρουν την εξουσία και τη δόξα;

Και πριν παραπέμψω στα σημεία εκείνα των ιστορικών της Επανάστασης του 1821, τα οποία πολλά θα αποδείξουν για το ηθικό ποιόν του «πρώτου κοινοβουλευτικού πρωθυπουργού της Ελλάδας», είναι σκόπιμο να αναφέρω τρία δεδομένα προς άρση τυχόν παρεξηγήσεων: πρώτον, ο γράφων, αν και αυτοπροσδιορίζομαι επιστημονικά με κάποιες ιδιότητες πάντοτε, οι βασικές μου σπουδές είναι στην Ιστορία.³ Δεύτερον, από πλευράς καταγωγής της μητέρας μου είμαι Βλάχος (το γένος «Θάνου» από το Μέτσοβο), επομένως, συνδέομαι συναισθηματικά με τους προηγούμενους. Τρίτον, στο επί του τυπογραφείου βιβλίο μου *Το θέατρο της Ηπείρου: 1900-1950*, στο οποίο περιέχεται πολιτισμικό πλαίσιο, αναφερόμενος στους Βλάχους, μετά την παράθεση του ιστορικού αφηγήματος, καταθέτω: «Οι Βλάχοι διακρίνονται για τον πατριωτισμό τους τον οποίο εκδήλωναν κυρίως με την έντονη τάση τους για ευεργεσία προς τους τόπους γέννησης και καταγωγής τους, και είναι τοις πάσι γνωστό ότι οι μεγάλοι ευεργέτες τους Έθνους υπήρξαν Βλάχοι Ηπειρώτες».⁴ Αυτά γιατί δεν θα ήθελα, σε καμία περίπτωση, να κατηγορηθώ για μη αντικειμενικότητα των γραφομένων μου.

Έρχομαι, τώρα, σε ορισμένα μόνο σημεία από «τον βίο και την πολιτεία» του Ιωάννη Κωλέττη, γιατί διαφορετικά θα κουράσω. Σχετικά με την αντιμετώπιση των Τούρκων: λίγο πριν ο Δράμαλης εισέλθει στο Άργος, ο Κωλέττης διέφυγε, καίτοι υπουργός Πολέμου, με τα πλοία των Υδραίων στον Σαρωνικό, παίρνοντας μαζί του «τας τρεις οθωμανίδας παλλακίδας και την εταίραν του, γυναίκα του φονευθέντος Παλάσκα» (ηθικός αυτουργός της δολοφονίας ο ίδιος, προκειμένου να βάλει στο χέρι τη σύζυγο του προηγούμενου).⁵ Το αυτό γεγονός αναφέρει και ο Olivier Voutier, επικεντρωμένος στη φρουρά του Άργους, που διέταξε ο Κωλέττης να επιβιβαστεί στα διαφεύγοντα πλοία, αποδυναμώνοντας έτσι την άμυνα της πόλης.⁶ Ο δε Κυριάκος Σιμόπουλος χαρακτηρίζει το όλο γεγονός ως «μία από τις θλιβερότερες σελίδες της ιστορίας του '21».⁷ Βέβαια, επειδή θέλω να είμαι έντιμος, προσθέτω ότι διέφυγε όλη η κυβέρνηση στα πλοία των Υδραίων, «άλλα καλά παιδιά», ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, πρόεδρος του Εκτελεστικού, ο Θεόδωρος Νέγρης, αρχιγραμματέας του Εκτελεστικού και οι υπόλοιποι, αλλά το μεγαλύτερο πλήγμα στο

³ Το βιογραφικό μου σημείωμα είναι δημοσιευμένο σε διάφορες εγκυκλοπαιδείες, π.χ. στην γ' έκδοση της *ΠΑΙΔΡΟΣ – ΛΑΡΟΣ – ΜΗΡΙΤΑΝΙΚΑ*.

⁴ ΜΠΟΥΡΑΣ 2021, 92.

⁵ ΦΙΛΗΜΩΝ 1961, τ. 4, 188.

⁶ VOUTIER 1823, 104.

⁷ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ 1987, τ. 2, 308.

ηθικό των μαχόμενων Ελλήνων προκάλεσε η φυγή του Κωλέττη ως υπουργού του Πολέμου. Στο ίδιο γεγονός αναφέρονται ακόμη τα *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας* και το *Ιστορικό Αρχείο Διονυσίου Ρώμα*.⁸ Και το επίσης εξοργιστικό: όταν καταστράφηκε η στρατιά του Δράμαλη απ' τον Κολοκοτρώνη, κυρίως, τον Νικηταρά, τον Ανδρούτσο και τον Υψηλάντη, η κυβέρνηση-ποντικά βγήκε στη στεριά και με ψήφισμά της (με συμμετοχή και του Κωλέττη, φυσικά) έδωσε τα εύσημα για την ήττα του Δράμαλη στους πρώτους τη τάξει της, τον Μαυροκορδάτο («άξιον της ευγνωμοσύνης του Έθνους!») και τον Νέγρη («άξιον της ευνοίας και υπολήψεως παντός του Γένους!»), «ως γνήσια τέκνα της πατρίδος».⁹ Δηλαδή ο έπαινος μόνο για τα «ποντικά» και καμιά κουβέντα για τους πραγματικούς νικητές!

Σχετικά με την παραμονή του Κωλέττη στην εξουσία: ο εν λόγω, εκτός των άλλων μηχανορραφιών που χρησιμοποίησε για την παραμονή του στην εξουσία, δεν εφείσθη, φαίνεται, ούτε των δολοφονιών! Καταγγέλλεται για έξι δολοφονίες (ως ηθικός αυτουργός, βέβαια). Να τον χαιρόμαστε όλοι εμείς οι Ηπειρώτες κι όχι μόνον οι Συρρακιώτες! Ο Ιωάννης Μακρυγιάννης, αν και υπηρέτησε πιστά τον Κωλέττη σε διάφορες θέσεις, γράφει: «ο κύριος Κωλέττης, υπουργός του Πολέμου, αφού είδε τον Αλέξη Νούτζο, υποπευθθηκε ότι θα 'παιρνε αυτός τα πρωτεία και την επιρροή της Ρούμελης, ότι [=διότι] τον ενικούσε στην ικανότητα. Ήρθε κι ο Χρήστος Παλάσκας... Αυτουνού του δυστυχή το κανε τον φίλο ο Κωλέττης περισσότερον διά την γυναίκα αυτού και όχι δι' εκείνον τον ίδιον... “και καλόν είναι” –έλεγε ο Κωλέττης– “να χαθεί, να κάμω την γυναίκα του ‘μορόζα’ (ερωμένη)”... Ότι [=διότι] τέτοιοι είναι οι άνθρωποι που μας κυβερνούν... και θέλουν να μας σκοτώσουν... Αφού είχε τη δύναμη της Κυβερνήσεως ο Εκλαμπρότατος, διατάττει τον Αλέξανδρο Νούτζο και τον Χρίστο Παλάσκα να πάνε εναντίον του Δυσσέα [Ανδρούτσου] –πριν είχε διατάξει τον Νικηταρά, αλλά δεν δέχθηκε– γνωρίζων ότι θέλουν απολεσθεί απ' αυτόν. Όπως και “απωλέσθησαν” απ' τους στρατιώτες του “ήρωα της Γραβιάς”».¹⁰

Ο Θ. Παναγόπουλος καταγγέλλει τις εξής ακόμη δολοφονίες (εκτός του Ανδρούτσου), που διαπράχθηκαν με εντολή του Κωλέττη: του Αντώνη Χατζή Βισβίλη, σπουδαίου οπλαρχηγού, του Πάνου Κολοκοτρώνη, σπουδαίου επίσης οπλαρχηγού, γιου του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, και του Θεόδωρου Νέγρη.¹¹ Δολοφονίες για τον ίδιο πάντοτε λόγο. Η παραμονή του περί ου ο λόγος, με όλους τους τρόπους, κυρίως αθέμιτους, στο τιμόνι της εξουσίας. Ατυχώς δεν είχα στην κατοχή μου και άλλα κείμενα, προκειμένου να κάνω τη σχετική διασταύρωση, ενώ η απαγόρευση επίσκεψης βιβλιοθηκών λόγω των έκτακτων υγειονομικών συνθηκών μου απέκλεισε εντελώς αυτήν τη δυνατότητα. Πάντως ο προειρημένος συγγραφέας είναι πολύ προσεκτικός και όποτε έλεγξα τις πληροφορίες του ήταν απόλυτα διασταυρωμένες.

⁸ ΑΕΠ, 1857, τ. 1, 54· *ΑΡΧΕΙΟΝ ΡΩΜΑ* 1901, τ. 1, 118.

⁹ ΑΕΠ, 1857, τ. 1, 60.

¹⁰ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 1947, τ. 1, 142-143· ΚΟΝΤΑΚΗΣ 1954, 51.

¹¹ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ 2000, 152.

Φυσικά και η δολοφονία του Οδυσσέα Ανδρούτσου εντάσσεται σ' αυτήν την προσπάθεια του Κωλέττη να διατηρηθεί απ' τους πρώτους στα πολιτικά πράγματα. Γιατί ο «Δυσσέας» ασκούσε μεγάλη επιρροή σ' ολόκληρη τη Στερεά Ελλάδα και την Εύβοια. Πάντως, θα αναφέρω μόνο τα ονόματα των συγγραφέων της εποχής που ιστορούν το γεγονός και ουδέν άλλο, εξαιτίας του προαναφερθέντος λόγου («διαφορετικά θα κουράσω»), αφού η πλειονότητα έχει αποδεχθεί ότι ο Ανδρούτσος δολοφονήθηκε «διά χειρός Γκούρα», ανθρώπου του Κωλέττη. (Αν, όμως, προκληθώ επί του προκειμένου, οι παραπομπές σ' εκείνους «βρίσκονται σε ετοιμότητα».) Και αυτοί είναι: ο Ιωάννης Μακρυγιάννης, ο Κάρπος Παπαδόπουλος και ο Νικόλαος Σπηλιάδης. Ακόμη και η έγκυρη εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάνικα*, που, ούτως ή άλλως, είναι συντηρητική, όπως και κάθε ελληνική εγκυκλοπαίδεια, όταν αναφέρεται σε επαίσχυντα εθνικά γεγονότα, θεωρεί την ηθική αουραγία του Κωλέττη στη δολοφονία του Ανδρούτσου «πολύ πιθανή».¹² (Πάλι καλά!) Είναι όμως η ίδια εγκυκλοπαίδεια κατηγορηματική ως προς το ότι ο Κωλέττης αντιπαθούσε τον Ανδρούτσο «εξαιτίας του αυξημένου κύρους του ανάμεσα στους οπλαρχηγούς της Ανατολικής Στερεάς».¹³ Δηλαδή «ουκ ήρξατο χειρών αδικών», δεν άρχισε την άδικη αντιδικία ο Ανδρούτσος απέναντι στον Κωλέττη. Εύλογα, και για το σημείο αυτό δεν θα επικαλεστώ τίποτα περισσότερο. Παρεμπιπτόντως: η Πρέβεζα πρωτοτυπεί (παγκοσμίως;) σε τούτο: είναι οι μόνες δύο γλυπτές απεικονίσεις προσώπων, σχετιζόμενων με την Ελληνική Επανάσταση, από τις οποίες το ένα πρόσωπο είναι ηθικός αουραγός της δολοφονίας του άλλου!

Ως προς τον Εμφύλιο πόλεμο: δεν υπήρξε μόνον ο Κωλέττης ο εμπνευστής του Εμφυλίου στην Επανάσταση του 1821 αλλά και οι πρώτοι τη τάξει της τότε κυβέρνησης. Ο Κωλέττης, όμως, υπήρξε ο αδίστακτος εκτελεστής του πολέμου αυτού: προσέξτε πώς προσπαθεί να εξεγείρει τους Στερεοελλαδίτες στρατιωτικούς ενάντια στους Πελοποννήσιους, σύμφωνα πάντοτε με την ιστοριογραφία: «Οι Μωραΐτες ελύσαζαν από τα πολλά πλούτη, τα οποία ήρπασαν από τους Τούρκους της Τριπολιτσάς, του Ναυπλίου, του Λάλα, της Κορίνθου, της Μονεμβασίας, του Νεοκάστρου και των λοιπών μερών και προσπαθούν να αντικαταστήσουν τους μπέηδες και τους αγάδες. Κι εσείς τρέχετε αυτού, χωρίς ψωμί, χωρίς τσαρούχι, χωρίς φορέματα, με μια παλιοκάπα. Καταβασανίζεσθε. Τι λοιπόν περιμένετε; Άλλην αρμοδιωτέραν και ευτυχεστέραν διά σας περίστασιν δεν θέλει εύρητε ποτέ διά να πλουτίσετε, μεγάλοι και μικροί. Τώρα ήνοιζαν διά σας δύο πηγαί πλούτου: αι λίρες του δανείου και τα πλούσια λάφυρα του Μωρέως. Τι άλλο πλέον επιθυμείτε;»¹⁴

Και αφού με τα παραπάνω και άλλα παρόμοια έπεισε τους Στερεοελλαδίτες

¹² ΠΑΠΥΡΟΣ – ΛΑΡΟΥΣ – ΜΠΡΙΤΑΝΙΚΑ, τ. 37, 83.

¹³ ΠΑΠΥΡΟΣ – ΛΑΡΟΥΣ – ΜΠΡΙΤΑΝΙΚΑ, τ. 37, 83.

¹⁴ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ 1957, τ. 2, 201 (σημειωτέον ότι το παρόν εκδόθηκε με επιμέλεια του Εμμανουήλ Πρωτοψάλτη, καθηγητή της Νεοελληνικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Η σημείωση παρατίθεται για ευνόητους λόγους).

στρατιωτικούς να επιτεθούν κατά των ομοίων των Συνελλήνων Πελοποννήσιων, ως αρχηγός αυτός των επιτιθέμενων στρατευμάτων «επήρε μεθ' εαυτού και υπέρ τας δύο χιλιάδας διπλώματα βαθμών στρατιωτικών, ανοικτά χωρίς όνομα, όπως με αυτά και με τας λίρας εξαπατήση τους Πελοποννήσιους να κινηθώσιν εναντίον ημών. Από την Κόρινθο δε ώστε να φθάσει στα Καλάβρυτα χειροτόνησεν υπέρ τους διακοσίους στρατηγούς, αντιστράτηγους, χιλιάρχους και υποχιλιάρχους Ρουμελιώτας, Σουλιώτας, Κρήτας και άλλους, οι περισσότεροι των οποίων δεν υπήρξαν ποτέ στρατιωτικοί και των οποίων έδωκεν μισθούς δεκαπλασίως απ' όσους στρατιώτας είχεν έκαστος και επληρώντο τακτικώς από τας λίρας»!¹⁵ Δύο αστερίσκοι: 1ος, πριν «δωροδοκήσει» τους Πελοποννήσιους στρατιωτικούς, «δωροδόκησε» τους δικούς του, που μάλλον ούτε στρατιωτικοί ήταν. 2ος, οι λίρες του δανείου, που αναφέρονται στα προηγούμενα αποσπάσματα, προέρχονταν απ' το αγγλικό δάνειο, το οποίο δόθηκε για τις ανάγκες του Αγώνα ενάντια στους Τούρκους!

Οι καταστροφές που προκάλεσαν τα κωλέττεια στρατεύματα στην Πελοπόννησο είναι ανατριχιαστικές. Και εν προκειμένω οι μαρτυρίες δεν προέρχονται από έναν μόνο ιστοριογράφο, όπως προηγουμένως –αν και η μαρτυρία η σχετιζόμενη με τα της ώθησης σε Εμφύλιο έγινε αποδεκτή απ' το Πανεπιστήμιο Αθηνών– αλλά από οκτώ. Βέβαια, δεν αναφέρεται πάντοτε ο Κωλέττης αλλά οι «στρατιώτες και οι στρατηγοί του Εκτελεστικού», δηλαδή της Κυβέρνησης –των οποίων ο προηγούμενος προϊστάτο με τον ένα ή τον άλλο τρόπο ακολουθώντας πιστά τις εντολές του, διαφορετικά η τύχη τους θα ήταν άγνωστη ή μάλλον αρκετά προβλέψιμη. Εξάλλου, όταν αναφέρεται και ο ίδιος, παρόμοια διαπράττει: 1) «Αυτοί διέβησαν όχι ως στρατιώται, αλλ' ως λησταί..., όχι ως χριστιανοί αλλ' ως εχθροί..., και εις κάθε χωρίον έσφαζαν όλα τα ζωντανά, επήραν όλα τα ζώα διά να υπεύσουν. Δεν φείδονται ούτε της τιμής, ούτε της ιδιοκτησίας, ούτε της ζωής των πολιτών... τους ύβριζαν πολυειδώς, τους εγύμνωσαν, τους ήρπασαν τα χρήματα και τα πράγματα, κατέφαγαν και επώλησαν όσα εδώδιμα είχαν, επώλησαν και έχυσαν τα κρασιά των, αφήρεσαν και τινών τας γυναίκας και τα παιδιά...».¹⁶ 2) «Εις όλα αυτά τα χωρία εβλέπαμεν τον τρόπον ζωγραφισμένον εις το πρόσωπον των πολιτών από τα βάρη που υπέφεραν από την διάβασιν των στρατευμάτων...».¹⁷ 3) «Υπέφεραν μύρια κακά... Δεν άκουε τις τότε άλλο τίποτα, παρά στεναγμούς, χουχουλητά και κλαύματα... Οι στρατιώται δε ούτοι ήσαν κακοήθεις και βλάσφημοι εις τον Θεόν, και αυτοί και οι καπεταναίοι των, διά τούτο όχι μόνο τους ανθρώπους, αλλά και τας εκκλησίας εγύμνωσαν, διότι πολλοί απ' αυτούς ήσαν μαζώματα, αλλόφυλοι και αλλόθρησκοι, δεν ήσαν μέλη ελληνικά, αλλά μάλλον θηρία...».¹⁸ 4) «Εφέροντο ως Τούρκοι και μόνον αιχμαλωσία δεν εγένετο... κατεβασάνιζον και τους κατοίκους, και τας γυναίκας παραβιάζοντας [=βιάζοντας]. Έσπευ-

¹⁵ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ 1957, τ. 2, 212.

¹⁶ ΣΠΗΛΙΑΔΗΣ 1972, τ. 2, 185.

¹⁷ ΚΛΕΣΟΜΟΥΔΗΣ 1939, τ. 2, 10.

¹⁸ ΦΩΤΑΚΟΣ 1960, τ. 1, 300, 549.

σαν να μεταβώσιν ως σμήνος ακρίδων εις την Πελοπόννησον προς λαφυραγωγίαν, και αρχηγού των σωμάτων τούτων του Κωλέττου όντος, διέπραξαν όσα και αυτοί οι Τούρκοι...».¹⁹ 5) «Είναι μέγιστον αίσχος τα πραχθέντα παρά των Στερεοελλαδικών, διαμένοντος [=παρευρισκομένου] του Κωλέττη... τας αρπαγάς, τας κακώσεις, τας βιαιοπραγίας, τας παραβιάσεις [=βιασμούς] υπάνδρων και παρθένων γυναικών... μήτε αυτοί οι Τούρκοι μάς έπραξαν τοιαύτας αθεμιτουργίας, τα οποία εκφόβισαν τους δυστυχείς κατοίκους όλων των επαρχιών της Πελοποννήσου όθεν διέβαινον τα κωλέττεια στρατεύματα, και έφευγον με τας οικογενείας των εις τα όρη, εις τα δάση και εις τα σπήλαια εν καιρώ χειμώνας διά να σωθώσιν από τας ανοσιουργίας αυτών των ανθρωπόμορφων τεράτων...».²⁰ 6) «Εξώκειλε [ο δεύτερος Εμφύλιος] δ' ένεκα τούτου και εις τόσην κακοήθειαν, ώστε η εις την Πελοπόννησον, των στρατευμάτων δοθέντων εις αρπαγήν και ακολασίαν, ανεκάλεσεν εις την μνήμη των παθόντων όσα κακά έπαθον επί της εισβολής των Αλβανών οι πατέρες αυτών. Η δε έκβασις του πολέμου ανήψωσε τον Κουντουριώτην και τον συνάρχοντα και συμπράκτορα (συνεργό) αυτού Κωλέττην», γράφει ο πλέον συντηρητικός ιστοριογράφος της Ελληνικής Επανάστασης.²¹ 7) «Εις τον δρόμον εύρανε τέσσερους Πελοποννησίους... βλέπω όλη αυτήνη την τυραγνίαν οπούκαναν αυτηνών των ανθρώπων και τους αφανίσαν στο ποτάμι και καταμαύρισαν σαν Αράπηδες από το κρύγιο... και τους άφηκαν γυμνούς και κλαίγαν σαν μικρά παιδιά. Σηκωθήκαμε και πήγαμε πίσω στ' Ανάπλι, αφού γυμνώσαμε τους δυστυχημένους κατοίκους και φάγαμε τα σφαχτά τους...».²² 8) «Ηνάγκαζον τον Αρχιερέα [τον Παλαιών Πατρών Γερμανό] να παρακολουθή αυτους πεζός [ενώ οι στρατιώτες ήταν έφιπποι] εν καιρώ χειμώνας, πάγων και χιόνων και εξέθεσαν αυτόν απανθρώπως εις ανηκούστους τλαιπωρίας και βασάνους».²³ 9) Τέλος, ο Άγγλος Finlay δίνει και μια άλλη διάσταση: «Ο Κουντουριώτης και ο Κωλέττης χρησιμοποίησαν τη νίκη τους με ασύνετη βαρβαρότητα. Ο στρατός τους λεηλάτησε όλα τα υπάρχοντα μεγάλου αριθμού ελληνικών οικογενειών που δεν είχαν πάρει μέρος στον Εμφύλιο. Αρπαξαν τα ζώα των χωρικών και σε πολλά χωριά η γη έμεινε χέρσα. Οι οπλαρχηγοί καταβρόχθισαν τα γιδοπρόβατα και ο λαός λιμοκτονούσε (δηλαδή οι εντολές Κουντουριώτη και Κωλέττη στρέφονταν πλέον ενάντια και στους Ρουμελιώτες). Η πρόοδος του Ιμπραήμ τον επόμενο χρόνο (στην Πελοπόννησο) διευκολύνθηκε πολύ από την κακή διακυβέρνηση του Κουντουριώτη, τη βαρβαρότητα του Κωλέττη και τις απάνθρωπες καταστροφές που προκάλεσαν τα ρουμελιώτικα τμήματα».²⁴

Κατόπιν, το σχέδιο της κυβέρνησης, αδιαφιλονίκητης νικήτριας του Εμφυλίου, προέβλεπε τα εξής: αφού φυλάκιζε όσους οπλαρχηγούς της Πελοποννήσου αντι-

¹⁹ ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ χ.χ., τ. 5, 108.

²⁰ ΦΡΑΝΤΖΗΣ 1841, τ. 2, 215.

²¹ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ 1860, τ. 3, 176.

²² ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 1947, τ. 1, 198 και 227.

²³ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ 1862, τ. 3, 175.

²⁴ FINLAY 1954, τ. 2, 42.

στάθηκαν στα κυβερνητικά στρατεύματα, πράγμα που έπραξε αμέσως –μεταξύ των οποίων, βέβαια, και τον Κολοκοτρώνη–, θα άρχιζε και το «τελικό ξεκαθάρισμα» όσων αξιόλογων οπλαρχηγών δρούσαν και στη Στερεά Ελλάδα, ώστε να μην υπάρχει κανένας που να μπορεί να σταθεί εμπόδιο στα μέλη της κυβέρνησης ως προς το να ασκεί αυτή πάντοτε την εξουσία, εναλλάσσοντας φυσικά τα πρόσωπα της «παρέας». (Παρεμπιπτόντως: για τους Πελοποννήσιους στρατιωτικούς, καθώς μεταφέρονταν στις φυλακές μέσω θαλάσσης, υπήρξε η ιδέα να τους πνίξουν, προκειμένου να «ξεμπερδεύουν» μια και καλή μ' αυτούς, αλλά τελικά επέλεξαν άλλη λύση για να μην εκτεθούν, που ευτυχώς δεν τελεσφόρησε.) Έτσι δολοφόνησαν τον Ανδρούτσο και αιωρείται σοβαρή υποψία ότι το βόλι που σκότωσε τον Καραϊσκάκη στο Φάληρο προερχόταν από φίλια πυρά.

Πάντως, αν και για όλα τα προηγούμενα υπεύθυνη ήταν ολόκληρη η κυβέρνηση, ο Μακρυγιάννης σε ένα χαρακτηριστικό του απόσπασμα θεωρεί ότι, γενικά, πίσω από αυτά και από άλλα δεινά που προκλήθηκαν εκ των ένδον στην Ελληνική Επανάσταση, βρισκόταν ο Κωλέττης: «Οι Πελοποννήσιοι και οι άλλοι [ήταν] άμαθοι και άπραγοι στα πολιτικά, τότε αυτός [ο Κωλέττης], πανούργος ενόθη με τους ξεκλισμένους [=ξεφτιλισμένους] ανθρώπους και έπαιξε την πατρίδα όπως ήταν η όρεξή του... Όποιο κεντρί τον αγκυλώση, εκείνο τήραζε ο Κωλέττης να ξεριζώση. Τους άλλους τους γέλαγε με κούφια καρύδια, λόγια παχειά. Και με λιθάρια στον τουρβά τους ανακάτονε... Όταν κινδυνεύει η πατρίς, αυτός κατατρέχει τους άξιους ανθρώπους...».²⁵

Και, βέβαια, ύστερα απ' τα παραπάνω, εύλογα πλανάται το ερώτημα απ' όσους δεν γνωρίζουν την πραγματική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης: τι κέρδος θα είχαν όλοι αυτοί, αφού «κατατρέχοντας» τους ήρωες της Παλιγγενεσίας, τελικά θα κατίσχυε η Τουρκία, όπως και παρ' ολίγον να συμβεί; Δυστυχώς δεν τους ενδιέφερε η αίσια έκβαση του Αγώνα. Εκείνο που τους ενδιέφερε ήταν να παραμένουν οι ίδιοι στα πράγματα με όποια κατάσταση. Κι η Τουρκία αν κατίσχυε, πίστευαν, δικαιολογημένα, ότι αυτοί θα εξουσίαζαν στις διοικητικές θέσεις, ως μορφωμένοι και ως ασκούντες επιρροή στον λαό με διάφορους τρόπους, κυρίως αθέμιτους, π.χ. οι κοτζαμπάσηδες και οι Φαναριώτες. Και καθώς ο λόγος εδώ είναι για τον Κωλέττη, επιστρέφω στο προηγούμενο απόσπασμα του Μακρυγιάννη: «Όταν κινδυνεύει η πατρίς, αυτός κατατρέχει τους άξιους ανθρώπους. Αυτός τι τον μέλει; Σ' άλλον πασιά γίνεται [=θα γίνει] γιατρός» (εννοεί ότι ήταν γιατρός του Αλή πασά).²⁶

Σχετικά με γεγονότα που συνδέονται με την Επανάσταση, μετά την απελευθέρωση: σε ένα μόνο θα αναφερθώ, που αφορά στην Μαντώ Μαυρογένους. Η Μαυρογένους, καίτοι ζούσε πολυτελώς στο εξωτερικό, όταν ξέσπασε η Επανάσταση, κατέβηκε στην Ελλάδα, εγκαταστάθηκε στη Μύκονο και έδωσε όλη της την περιουσία, προκειμένου να συγκροτηθεί στόλος και στρατιωτικό σώμα 800 ανδρών. Με

²⁵ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 1947, τ. 1, 153.

²⁶ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ 1947, τ. 1, 153.

αυτά άρχισε ναυτικές επιδρομές ενάντια στους Τούρκους, αλλά συμμετείχε και σε πολλές μάχες, ντυμένη ανδρικά. Γι' αυτό της απονεμήθηκε ο βαθμός του αντιστρατήγου. Η Μαυρογένους συνδέθηκε ερωτικά με τον Δημήτριο Υψηλάντη, ο οποίος της είχε υποσχεθεί γάμο. Κάποιες φήμες, όμως –οι οποίες ποτέ δεν αποδείχθηκαν αληθινές– την ήθελαν να συνδέεται ερωτικά, αργότερα, με τον Άγγλο Edward Blaquiere, εκείνον που είχε φέρει την πρώτη δόση του αγγλικού δανείου για τις ανάγκες του Αγώνα. Ο Υψηλάντης, επηρεασμένος απ' τις συζητήσεις που γίνονταν, αναγκάστηκε να ακυρώσει την υπόσχεση γάμου προς αυτήν. Έκτοτε αρχίζει ο απηλής διωγμός της: πρώτα καίνε το σπίτι της· ύστερα, με διαταγή του Κωλέττη, συλλαμβάνεται και εξορίζεται στη Μύκονο, για να καταλήξει στην Πάρο πάμφτωχη. Από εκεί ζητά απ' την κυβέρνηση κάποιο βοήθημα για να επιβιώσει, όπερ και εγένετο. Επειδή το βοήθημα, όμως, δεν της επαρκούσε, επανέρχεται αργότερα με νέες αιτήσεις για αύξηση αυτού του βοηθήματος. Τότε πρωθυπουργός ήταν ο Κωλέττης, ο οποίος απέρριψε τις αιτήσεις της. Ο άμεμπτος ερωτικά! Έτσι η Μαντώ Μαυρογένους, που έδωσε όλη της την περιουσία για τον Αγώνα, πέθανε ζητιανεύοντας.²⁷

Στο σημείο αυτό, αγαπητοί μου συμπατριώτες, Πρεβεζάνοι και Συρρακιώτες, αρχίζω να μην αισθάνομαι καλά για τις αθλιότητες που καταγράφω και πρέπει να μεταφέρω. Κλείνω όλες τις ιστοριογραφίες και δεν έχω καμία διάθεση να διασταυρώσω τις προηγούμενες πληροφορίες. Αρχίζω, επίσης, να αισθάνομαι άσχημα, γιατί με εξανάγκασε ο Κωλέττης να αναμοχλεύσω κάποια απ' τα απερίγραπτα της Ελληνικής Επανάστασης. (Δεν ενοχοποιώ και τους Συρρακιώτες, γιατί αποκλείεται να είναι γνώστες των περισσότερων απ' τα προαναφερθέντα.) Τα οδυνηρά αυτά που αφηγήθηκα, οφείλαμε να ξεχάσουμε, τούτη τουλάχιστον τη χρονιά, προκειμένου να διατηρήσουμε έντονα στη μνήμη μας το μεγάλο, έτσι ή αλλιώς, γεγονός του 1821 –φάρος και για τους άλλους βαλκανικούς λαούς– λαμβάνοντας υπόψη και τις παρούσες δύσκολες εθνικές συνθήκες.

Ο Παναγόπουλος στο οπισθόφυλλο του προαναφερθέντος βιβλίου του γράφει: «Η Ιστορία γράφεται πάντα απ' τους Νικητές και τους Ισχυρούς, οι οποίοι έχουν κάθε λόγο να αποσιωπούν, να αποκρύπτουν ή το χειρότερο να παραποιούν και να αλλοιώνουν την αλήθεια κατά το δοκούν, αποκοιμίζοντας το λαό και αποστερώντας τον από την αληθινή ιστορία του. Διδασκόμαστε έτσι μια κατασκευασμένη, μια “εικονική” ιστορία που εξυπηρετεί πάντοτε την εκάστοτε άρχουσα τάξη...». Μήπως δεν τα 'χετε ξανακούσει αυτά; Θέλει, λοιπόν, ο Δήμος Πρέβεζας να θεωρηθεί ότι εξυπηρετεί αυτήν την άρχουσα τάξη, υποχωρώντας στο αίτημα των Συρρακιωτών και διοργανώνοντας, τελικά, το εν λόγω συνέδριο; (Ευελπιστώ ότι και οι Συρρακιώτες είναι εγκλωβισμένοι στο «όραμα Κωλέττη» και δεν αντιλαμβάνονται ότι και οι ίδιοι εξυπηρετούν την άρχουσα τάξη, χωρίς να ανήκουν σ' αυτήν.)

Καίτοι ουσιαστικά έχω ολοκληρώσει αυτά που ήθελα να παρουσιάσω, για να μη

²⁷ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ 2000, 72.

θεωρηθεί ότι σκόπιμα αναφέρθηκα μόνο στα της σχέσης Κωλέττη και Ελληνικής Επανάστασης και απέφυγα τα της πολιτείας αυτού ως πρωθυπουργού της Ελλάδας, η οποία μπορεί και να ξεπλένει τα ιστορηθέντα ανοσιουργήματά του, δι' ολίγων θα κάνω μνεία και στα της πρωθυπουργίας του, παραπέμποντας μόνο στην εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος – Λαρούς – Μπριτάννικα*, που είναι πάντα «συγκρατημένη», όπως προειπώθηκε, όταν έχει να κάνει με γεγονότα που δεν τιμούν την Ελληνική Ιστορία και όχι μόνο. Να φανταστείτε ότι για τον μητροπολίτη «μας» Στυλιανό Κορνάρο γράφει, σε σχέση με το γνωστό σκάνδαλο, χωρίς άλλο σχολιασμό, ότι «παραιτήθηκε το 1980 και εφησυχάζει στην Αθήνα (!)»²⁸. Εν πάση περιπτώσει, μένουμε βασικά στην εγκυκλοπαίδεια, και γιατί κούρασα και γιατί κατόπιν όλων των παρουσιαζόμενων δεν έχει καμιά σημασία η αναδίφηση άλλης ιστοριογραφίας.

Γενικά, για την πρώτη κυβέρνηση Κωλέττη: «Στόχος του ήταν η με κάθε τρόπο διατήρηση της κυβέρνησής του και όχι η επιβολή πολιτικών και κοινωνικών μεταρρυθμίσεων. Υιοθετώντας το σύστημα *Clientèle*, ήταν υποχρεωμένος να υπολογίζει τις επιδιώξεις των πελατών του. Η έμμονη επιδίωξή του να έχει πλήρη έλεγχο του κρατικού μηχανισμού οδήγησε στην παγίωση του νεποτισμού και στην επέκταση των καταχρήσεων...». Γενικά για τη δεύτερη κυβέρνηση Κωλέττη: «Οι εκλογές αυτές, που έγιναν μέσα σε βαρύ κλίμα βίας και καλπονοθείας, έφεραν και πάλι στην εξουσία τον Κωλέττη με μεγάλη πλειοψηφία. Η επικράτησή του στην πολιτική σκηνή ήταν αδιαμφισβήτητη...». Γενικά για όλη την παρουσία του στην πολιτική της μετεπαναστατικής Ελλάδας: «Χαρακτηρίζεται από την πρακτική ισορροπιών ανάμεσα στις αντίρροπες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις, στην αποφασιστική παρουσία του ξένου παράγοντα, στη στασιμότητα της κοινωνικής εξέλιξης και τέλος στην υποβάθμιση της πολιτικής ζωής στο όνομα του προσωπικού και του κομματικού οφέλους...».²⁹

Εν κατακλείδι: Η «φάρα» των Συρρακιωτών είναι σπουδαία. Γιατί έχουν πολλά να επιδείξουν: σε εθνικό επίπεδο, τον ξεσηκωμό τους το 1821, λίγο μετά την έναρξη της Επανάστασης· τη συμμετοχή τους στο απελευθερωτικό κίνημα της Ηπείρου, Μακεδονίας και Θεσσαλίας, το 1854. Σε οικονομικό επίπεδο: αναφέρονται ως εξαιρετικοί έμποροι λίγες δεκαετίες πριν την Επανάσταση στην Αυστρία και την Ιταλία. Ήταν πασίγνωστες οι ναυτικές κάπες τους και υπάρχει η φήμη (αν πρόκειται γι' αυτές) ότι τις διοχέτευαν στον στρατό του Μεγάλου Ναπολέοντα· ήταν κατασκευασμένες από τρίχωμα αιγών, ώστε να μην κρατούν το νερό. Επίσης, οι παλαιότεροι Πρεβεζάνοι γνώριζαν ότι η εκλεκτή ποιότητα τυριού, γνωστή και έξω από την Ήπειρο, που είχε πολιτογραφηθεί στην πόλη, υπήρξε συρρακιώτικης έμπνευσης και δημιουργίας. Σε πνευματικό επίπεδο, οι Συρρακιώτες έχουν να επιδείξουν τον Κρυστάλλη και τον Ζαλοκώστα. Ιδιαίτερα τον Κρυστάλλη, τον μεγαλύτερο ίσως παραδοσιακό (καθαρά) ποιητή της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Η σχέση τους με

²⁸ ΠΑΠΥΡΟΣ – ΛΑΡΟΥΣ – ΜΠΡΙΤΑΝΝΙΚΑ, τ. 37, 84.

²⁹ ΠΑΠΥΡΟΣ – ΛΑΡΟΥΣ – ΜΠΡΙΤΑΝΝΙΚΑ, τ. 37, 84.

τον Κωλέττη είναι η μόνη που αμαυρώνει το «κλέος» τους. Ας τον στείλουν στο ανάθεμα! Έχω, μάλιστα, να τους προτείνω, με την ευκαιρία των 200 χρόνων από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης, να τον αποκηρύξουν και τότε το «κλέος» τους θα μεγαλώσει τα μάλα, καθώς η ενέργειά τους αυτή θα επιδοκιμαστεί με ανακούφιση απ' όλους τους Έλληνες!

Περιμένω κι άλλες φωνές.

Πηγές – Βιβλιογραφία

- ΑΕΠ 1857, *Αρχεία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της Βασιλείας*, τ. 1, Εκ του Τυπογραφείου Δ. Α. Μαυρομμάτη, Αθήνα
- ΑΡΧΕΙΟΝ ΡΩΜΑ, 1901, *Ιστορικόν Αρχείον Διονυσίου Ρώμα*, μετ' εισαγωγής του εκδίδοντος Δ. Γρ. Καμπούρογλου, τ. 1, 1819-1825, Εκ του Τυπογραφείου της «Κορίννης», Αθήνα
- ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ Κανέλλος, 1957, *Απομνημονεύματα*, Επιμ. Εμμανουήλ Γ. Πρωτοψάλτης, τ. 2, Αθήνα
- FINLAY George, 1954, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. 2, Αθήνα
- ΚΑΣΟΜΟΥΛΗΣ Νικόλαος, 1939, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων 1821-1833*, τ. 2, Χορηγία Παγκείου Επιτροπής, Αθήνα
- ΚΟΝΤΑΚΗΣ Αναγνώστης, 1954, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα
- ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ Ιωάννης, 1947, *Απομνημονεύματα*, τ. 1, Αθήνα
- ΜΠΟΥΡΑΣ Παναγιώτης Χρ., 2021, *Το θέατρο της Ηπείρου: 1900-1950*, Ιωάννινα
- ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ Θεόδωρος, 2000, *Τα Ψιλά Γράμματα της Ιστορίας*, Αθήνα
- ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Θεόδωρος, χ.χ., *Ανέκδοτο Ημερολόγιο του Αγώνος*, Ιστορικόν Αρχείον Ι. Θεοφανίδου, τ. 5, Αθήνα
- SCHREBIAN Karl, 1825, *Aufenthalt in Morea, Attica und mehreren Inseln des Archipelagus*, C. H. F. Hartmann, Leipzig
- ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ Κυριάκος, 1987, *Πώς είδαν οι ξένοι την Ελλάδα του 1821*, τ. 2, Αθήνα
- ΣΠΗΛΙΑΔΗΣ Νικόλαος, 1972, *Απομνημονεύματα διά να χρησιμεύσωσιν εις την Νέαν Ελληνικήν Ιστορίαν*, επανεκδίδεται μετά βελτιώσεων, επιμελεία Παναγιώτου Φ. Χριστοπούλου, τ. 2, Αθήνα
- ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ Σπυρίδων, ²1862, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. 3, Εκ της εν τη Αυλή του Ερυθρού Λέοντος Τυπογραφίας Ταυλόρου και Φραγκίσκου, Λονδίνο
- ΦΙΛΗΜΩΝ Ιωάννης, 1861, *Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. 4, Εκ του Τυπογραφείου Π. Β. Μωραΐτινη, Αθήνα
- ΦΡΑΝΤΖΗΣ Αμβρόσιος, 1841, *Επιτομή της Ιστορίας της αναγεννηθείσης Ελλάδος, αρχομένη από του έτους 1715 και λήγουσα το 1837*, τ. 2, Εκ της Τυπογραφίας Η Βιτώρια του Κωνστ. Καστόρχη και Συντροφίας, Αθήνα
- ΦΩΤΑΚΟΣ Φώτιος, 1960, *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. 1, Αθήνα
- VOUTIER Olivier, 1823, *Memoire du Colonel Voutier sur la guerre actuelle des Grecs*, Boscange Frères, Paris